

Οὕτως ἐπεριμένομεν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ὅτε ἦλθε πρὸς ἡμᾶς στρατηγὸς ἀγγελιαφόρος. Τί μᾶς φερει; εἰρήνην ἢ πόλεμον; Πρὸς τὸ παρὸν ἔφερε τὴν εἰρήνην. «Ἐπιστρέψατε, μᾶς εἶπεν, εἰς τὰς σκη-
 τὰς σας, καὶ μὴ λησμονῆτε ὅτι οἱ Γάλλοι δύνανται ἀ-
 πᾶν ἐπανέλθωσι, καὶ ὅτι εἴσθε φρουροὶ τῆς πατρίδος.»
 Τὸ κατ' ἐμὲ βεβαίως δὲν τὸ ἐλησμόνουν, διότι κατ' ὄ-
 ναρ ἔβλεπον ὅτι οἱ Γάλλοι ἐπέπιπτον καθ' ἡμῶν,
 ὅτι ἐγὼ μόνος ἔσωζον τὴν κανονοστοιχίαν καὶ τὸν
 στρατὸν, καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὁ ἴδιος μ' ὠνόμαζεν ἀν-
 θυπολοχαγὸν, παιανιζούσης τῆς μουσικῆς πάντοτε
 δυνατώτερον, δυνατώτερον, δυνατώτερον . . . ἕως ὅ-
 του ἐξύπνησα, καὶ ἀκόμῃ ἔπαιζεν. Ἦτο δὲ τὸ ἀφυ-
 πνιστήριον.

ΣΤ'.

Ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἐβδομάδα οὐδὲν ἄλλο εὕρι-
 σκω εἰς τὰς σημειώσεις μου, εἰμὴ «βρέχει. Φοβερά
 βροχή· σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἐξέλθωμεν τῆς σκηνῆς·
 τὸ μαλακὸν χῶμα, πατούμενον ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν
 ἵππων, γίνεται πηλὸς καὶ βόρβορος εἰς ὃν κινδυνεύει
 τις νὰ βυθισθῇ.» Ἴδου αἱ σημειώσεις μου. Καὶ τῷ
 ὄντι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἔμεινεν εἰς τὴν μνήμην μου ἐν-
 τετυπωμένος. Αἱ περιγραφαὶ τῶν συγχρόνων ἐφημε-
 ρίδων ἦσαν οὐδὲν κατὰ σύγκρισιν τῆς ἀληθείας. Εἶ-
 ναι δὲ φυσικὸν τοῦτο, διότι οἱ μὲν κύριοι ἐφημεριδο-
 γράφοι κατῴκουν εἰς τὰ χωρία, ἡμεῖς δ' εἰς τὰ χω-

ράφια. Ἦναγκασμένοι ἔνεκα τῆς ὑπηρεσίας νὰ ἐξερ-
χώμεθα τῶν σκηνῶν πολλάκις τῆς ἡμέρας, εἵμεθα
τὸ ἑσπέρας ὡς σπόγγοι βεβρεγμένοι μέχρι τοῦ δέρ-
ματος, καὶ ἡ λάσπη ἔφθανεν ἕως τὰ γόνατα ἐκείνων
ὅσοι εἶχον τὴν τύχην νὰ μὴ ἐμπέσωσιν ὀλόκληροι εἰς
βόθρον τινά. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐπροσπαθοῦμεν νὰ
καθαρίζώμεθα πρὶν κατακλινθῶμεν εἰς ὕπνον· ἀλλὰ
βλέποντες τὸ μάταιον τοῦ ἀγῶνος, ἐξωκειώθημεν
τέλος τόσον πρὸς τὴν λάσπην, ὥστε ἐκοιμώμεθα
μετ' αὐτῆς, μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τινὰ ζῶα τῆς
γνωριμίας μας.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἡ σκηνὴ ἅπαξ διαβραχεῖσα,
ἄφηνεν ἀκωλύτως τὸ ὕδωρ νὰ διαπερᾷ τὸ ὕφασμα,
ὥστε καὶ τὸ ἄχυρον ἐφ' οὗ ἐκοιμώμεθα ἦτον κάθυ-
γρον καὶ αὐτό . . . Βrrrr! Ῥίγος καταλαμβάνει τὸ
σῶμά μου ὅταν ἐνθυμῶμαι ἐκείνην μας τὴν κατά-
στασιν. Ἡ βροχὴ δὲν ἔπαυε δι' ὅλης τῆς νυκτός,
ὥστε τὴν πρωΐαν, ὅτε ἠνοιγόμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς, εὐ-
ρισκόμεθα ἕκαστος ἐντὸς μικρᾶς λίμνης. Ἡ ἀκούσιος
δ' αὕτη ψυχρολουσία καθίστα τὰ μέλη τοῦ σώματος
ἡμῶν ἀκίνητα, ἕως ὅτου, ἵνα ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὴν
πρώτην ἐλαστικότητα, ἐρχόμενος ὁ ὑπηρέτης μᾶς
ἔδιδεν εἰς ἕκαστον 7—8 ποτήρια καφρὲ, καὶ ἐν
ποτήριον . . . ρακί. Τὸ ποτὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον οὐδέ-
ποτε πρὶν εἶχον πῖει ἢ ἐπιον ἔπειτα, τὸ ὁποῖον τό-
σον κατεφρόνουν, τὸ ἔπινον τότε εἰς ποτήρια ὕδατος.
Ἐγὼ δὲν πταίω· τὴν εὐθύνην ἔχουν οἱ Γάλλοι.

Μεταξὺ δὲ τῶν βροχερῶν καὶ τῶν βορβορωδῶν

ἡμερῶν δὲν πρέπει οὐδὲ δύναμαι νὰ λησμονήσω τὴν τοῦ Σεπτεμβρίου. Καὶ τότε, ὡς καὶ τὰς ἄλλας, ἔδρεχε κρουνηδόν· τὴν δ' ἐβδόμην ὥραν τῆς ἐσπέρας καλούμεθα εἰς τὰ ὄπλα. Ἐκατὸν βημάτων ἀνάβασιν εἵχομεν ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου καὶ εἰς τὰς θέσεις μας· ἀλλὰ τὰ ἑκατὸν βήματα ἦσαν ἑκατὸν δυσκολίαι, καὶ γιγαντιαία ἦτον ἡ ἐργασία. Ἡ βροχὴ εἶχε τοσοῦτον μαλάξει τὴν γῆν, ὥστε εἵκοσιν ἵπποι δὲν ἤρκουν νὰ σύρῳσιν ἐν πυροβόλον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἵπποι ὧν ἐπεβαίνομεν, ἀγωνιζόμενοι νὰ προβῶσιν, ἐπιπτον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, καὶ οἱ ἄνθρωποι, κολλῶντες εἰς τὸν πηλόν, δὲν ἐδύναντο νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἵππων. Ὅλοι ἐνοοῦμεν ὅτι ἂν οἱ Γάλλοι ἐπῆρχοντο τὴν ὥραν ἐκείνην, εἵμεθα πάντες αἰχμάλωτοι, καὶ τὸ Μὲτς ἐσώζετο. Ἀλλ' εὐτυχῶς εἶχον καὶ οἱ Γάλλοι τὸ αὐτὸ ἐμπόδιον, καὶ ἔτι μεγαλῆτερον, διότι οἱ ἵπποι ἡμῶν ἦσαν καλῆτεροι.

Μετὰ δῖωρον δὲ μέγαν ἀγῶνα ἐν τῷ μέσῳ τῆς βροχῆς, κατωρθώσαμεν τέλος ν' ἀναβιβάσωμεν δύο ἐκ τῶν πυροβόλων, ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ ἐν εἶχε τὸ στόμιον πρὸς ἡμᾶς ἐστραμμένον, καὶ μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸ στρέψωμεν πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Ὅστις δὲν γνωρίζει τὸν Πρωσικὸν στρατὸν, δὲν ἠξεύρει ποῖον φοβερὸν κόπον, ποίαν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐργασίαν προὔποθέτει ἡ λέξις «ἀδύνατον.» Ὁ Πρῶσος στρατιώτης δὲν τὴν λέγει συχνάκις, ἀλλ' ὅτε τὴν εἶπῃ, δηλοῖ αὕτη τὸ ἀκατόρθωτον μετὰ τὴν ἐξάντλησιν

πασῶν τῶν δυνάμεων. Τοῦτο συνέβη καὶ ἤδη· οὐχ ἥττον ὁμῶς δὲν ἐπαύσαμεν προσπαθοῦντες· καὶ, μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ἐκ τῶν 6 πυροβόλων εἵχομεν ἀναβιβάσει τὰ 5, ὅτε... μᾶς ἦλθε διαταγὴ νὰ τὰ ἐπιστρέψωμεν.

Ὅσον καὶ ἂν εἶχον οἰκειωθῇ πρὸς τὴν πρωσσικὴν πειθαρχίαν, ἄνευ τινὸς θαυμασμοῦ ὁμῶς δὲν εἶδα ὅτι εἰς τὴν παλίμβουλον ταύτην διαταγὴν οὐδεὶς ἐψιθύρισεν οὐδ' ἐμεμψιμοίρησε, καὶ ὅτι πάντες ἡσθάνοντο ὅτι ἐδῶ πρὸ πάντων εἶχον νὰ δείξωσι τὴν ἀνδρίαν των. Κατ' ἐμὲ ἡ ἐν τῇ μάχῃ ἀνδρία εἶναι πολὺ κατωτέρα τῆς ἀνδρίας τοιούτων στιγμῶν. Ἐκεῖ ἐκ διαταγῆς βιάζομαι νὰ ὑπάγω, ἐκ καθήκοντος νὰ ἵσταμαι παθητικῶς περιμένων ἂν δὲν θὰ ἔλθῃ σφαῖρα νὰ μὲ χτυπήσῃ. Ἄλλως τε τίς εἶναι τοσοῦτον ἀμβλὺς ὥστε νὰ μὴ ὁρμᾷ ἐμπρὸς ὅταν κρᾶζῃ ἡ σάλπιγξ; Αὕτη ἡ ἀνδρία μεγάλην ἀξίαν δὲν ἔχει. Ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν σκοτεινὴν καὶ ἀγρίαν ἐκείνην νύκτα ὑπὸ τῆς θελήσεώς των μόνον παροτρυνομένων, ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος ἐνισχυομένων νὰ ἐντείνωσι πάσας τὰς δυνάμεις των μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῶν ὀρίων, καὶ ἐνῶ βλέπουσι τοὺς συντρόφους των ἀπηρηκότας καὶ πίπτοντας πέριξ αὐτῶν, αὐτοὶ ἐν μέσῳ πάντων τῶν κινδύνων ἀσμάτιον συρίζοντες νὰ ἐπιμένωσιν ἀγωνιζόμενοι πρὸς τ' ἀδύνατα, τοῦτο λέγω ἀνδρίαν ἀξίαν παντὸς θαυμασμοῦ. Ἡ συνήθεια καλεῖ ἥρωας τῶν πολέμων τοὺς τραυματίας. Ἀλλὰ τοῦ ἀπομάχου, οὐ σφαῖρα ἀπέκοψε τὸν βραχίονα, ποσάκις δὲν εἶναι ἀνδρειότερος ἄλλος ἄτρωτος στρα-

τιώτης, ὅστις εἰς πλείστας ἐρρίφθη μάχας, ἀφειδῶν ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὸ τῆς τύχης μόνον ἐσώθη!

Ἐν τούτοις ἡ κατάβασις τῶν πυροβόλων ὑπῆρξεν εὐκολωτέρα τῆς ἀναβάσεως, καὶ περὶ τὰς δύο ἐζητοῦμεν ἤδη ὅλοι τῶν ἀχύρων τὰς κλίνας, ὀλίγον φροντίζοντες ἂν τὰ ἄχυρα ἔπλεον ἐντὸς λίμνης. Ὅσα μέσα ἐφεῦρεν ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ προκαλῇ τὸν ὕπνον καὶ νὰ ἡδύνη αὐτὸν, μᾶς ἔλειπον ὅλα, καὶ ὅμως ποτὲ γλυκύτερον δὲν ἐκοιμήθημεν. Ἡ δ' ἐπιοῦσα ἦτον εὐτυχῶς ἡσυχίας ἡμέρα, καὶ τοῦτο ἦτον ἀναγκαῖον εἰς ἀνάληψιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων.

Ἐμάθομεν δὲ ὅτι ἡ ἐργασία τῆς προτεραίας μᾶς διετάχθη ἵνα δείξωμεν εἰς τοὺς Γάλλους ὅτι οἷος δήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ καιρὸς, ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶναι πάντοτε ἕτοιμος ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὰς ἐξόδους των καὶ νὰ τὰς ἐμποδίσῃ, καὶ ὅτι οἱ πυροβολισμοὶ ἡμῶν σκοπὸν εἶχον νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς Γάλλους ὡς πρὸς τὰ ἡμέτερα κινήματα. Ἐμάθομεν δὲ προσέτι μετ' οὐκ ὀλίγης εὐχαριστήσεως, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἐμέλλομεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας νὰ κατοικῶμεν εἰς μικρὸν χωρίον τὸ Pierrevilliers, καὶ ἐπὶ τρεῖς νὰ ἐπανερχώμεθα εἰς τὰς σκηνὰς ἡμῶν.

Z.

Κατ' ἀρχὰς οὐδεὶς ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐδόθη τοιαύτη διαταγή. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐπεκυρώθη ἡ εἴ-

